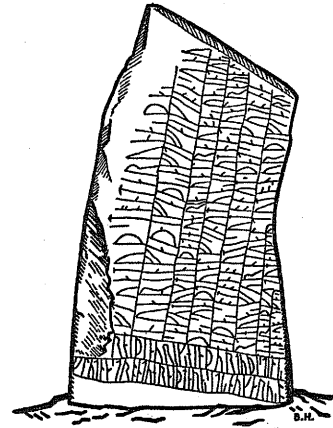

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQUITETS AKADEMIEN

RÖKSTENEN

Av Elias Wessén

SVENSKA FORNMINNESPLATSER

NR 23

PRINTED IN SWEDEN BY

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1958

År 1843 revs den gamla kyrkan i Rök, en liten romansk kalkstenskyrka från 1100-talet, och den nuvarande kyrkan byggdes på samma plats. Samtidigt revs också en gammal stenbod (»kyrkhärbäret»), byggd under medeltiden för förvaring av kyrkans tionde. I bodens östra vägg satt runstenen inmurad med endast framsidan (A) synlig. Den har varit känd sedan början av 1600-talet, första gången avbildad av Johannes Bureus, den svenska fornforskningens grundläggare.

Då stenen 1843 togs fram ur bodväggen, visade det sig, att den var ristad runtom på alla sidor. Det hade man icke haft en aning om förut. Egendomligt nog blev stenen emellertid på nytt inmurad, i den nya kyrkans vapenhus, fortfarande med endast framsidan synlig. Så satt den i nära 20 år, tills den år 1862 togs ut och restes rakt väster om kyrktornet, strax innanför kyrkogårdsmuren. År 1933 flyttades den till sin nuvarande plats.

Var Rök-stenen ursprungligen har stått, är däremot okänt. Men stenens väldiga storlek — den mäter nära 4 m i längd, alltså mer än dubbel manslängd — gör det mycket osannolikt, att den skulle ha blivit flyttad långa vägar i samband med bygget av tiondeboden. Mycket talar för att man har valt kyrkoplats för sock-

nen i närheten av bygdens ojämförligt största minnesmärke; detta bör på 1100-talet ha varit lika imponerande som nu och sannolikt mera traditionsrikt. Hejla by, på vars mark kyrkan byggdes, har redan under hednisk tid varit medelpunkten i bygden. Här har stenen sannolikt stått, med den stora foten nedgrävd i marken liksom nu, ända till $1\frac{1}{4}$ m. Inskriften borde ju i sin helhet vara läsbar från marken; därför är det knappast troligt, att stenen har varit rest på någon gravhög.

Förklaringen till att inskriften har blivit så utomordentligt väl bevarad ligger dels däri att själva stenmaterialet är så ypperligt, dels däri att stenen så länge har varit inlagd i en skyddande mur.

Endast på ett ställe har ristningen blivit skadad genom mänsklig åverkan, varvid också en del av inskriften har gått till spillo: vid baksidans högra kant. Brottytorna är relativt färska. Sannolikt har skadan uppkommit på grund av bristande varsamhet vid utbrytningen av stenen ur bodväggen år 1843.

Stenen är av ljusgrå, finkornig granit, ett utmärkt material för ristning. Höjden över markytan är mer än $2\frac{1}{2}$ m; bredden växlar mellan 1 och $1\frac{1}{2}$ m, och tjockleken mellan 20 och 45 cm. Båda sidorna är något svängda. Toppplanet är icke vågrätt, utan snett. Toppen blir därigenom spetsig, och hela stenen får en något oregelbunden, men ganska tilltalande form.

Rök-stenen är av allt att döma ett naturligt stenblock, icke genom huggning eller andra åtgärder formad för sitt ändamål. Samma granit finns på ett begränsat område vid Eje i Röks socken, men sedan icke på långa

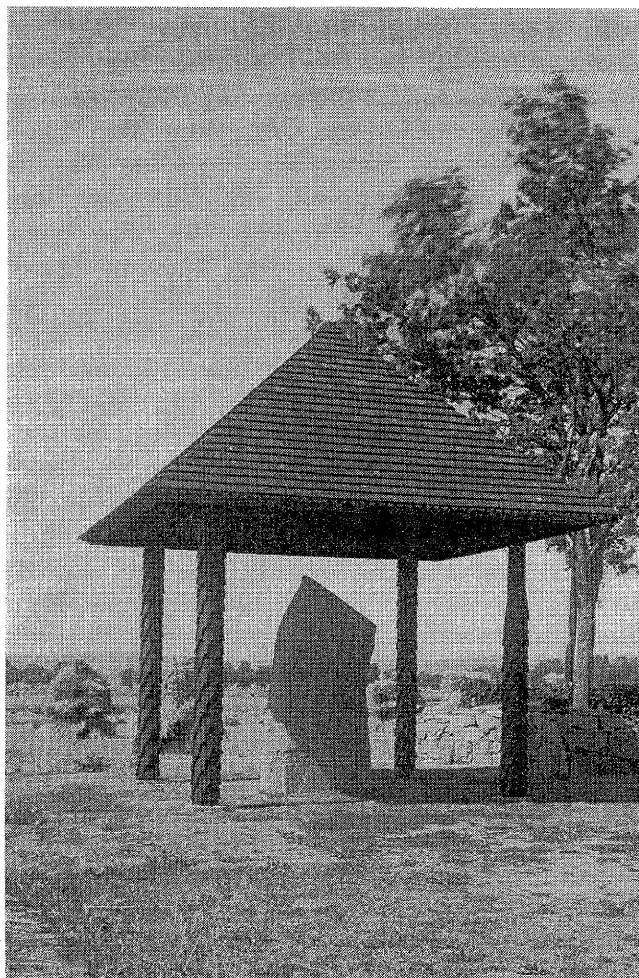

Fig. 1. Rökstenen, under sitt skyddstak.

sakumukminiuaimsiburinip

Detta är s. k. förskjutningschiffer.

3. Annan lönnskrift bygger på runradens indelning i tre grupper (se ovan s. 7), vilka numreras den första (**fupark**) med 3, den andra (**hnias**) med 2, den tredje (**tbmirk**) med 1. En runa kunde betecknas efter sin plats inom åtten, t. ex. 2:4 **a**, 3:6 **k**, 1:3 **m** o. s. v. Detta kunde varieras på olika sätt.

Vänstra smalsidan (D), uppifrån nedåt, en rad långa staplar med korta snedstreck:

- 2:4 3:6 3:2 1:3 3:2 3:6 1:3 2:3 2:2 2:3
[s] a k u m u k m i n i

Nedanföer står, på ömse sidor om en lodrät skiljelinje, ett antal åt olika håll vända dubbelhakar. Om de räknas, ger de följande tal:

3:3 3:2 3:5 d. v. s.
p u r

4. Baksidan (C), högst upp, tre snedställda kors försedda med kortstreck på korsarmarna. På toppytan (E) tre liknande figurer. Varje kors anger 2 runor, tillsammans sålunda 12 runor, vartill skall läggas några mellan korsarmarna inskrivna runor. Man skall börja upptill t. v. på toppytan och sedan fortsätta medsols runt korsarmarna kors efter kors, och under tiden lägga till de inskrivna runorna där de står. Sålunda

toppytan: 2:5 2:3 **bi** 3:2 2:3 **a** 3:2 2:4 **ri**
s i **bi** u i **a** u **a** ri

överst på baksidan: 3:2 1:4 2:2 2:3 3:5 3:2 **pr**
u l n i r u **pr**

Vad har ristaren menat med sina lönnrunor? Är det något hemlighetsfullt han vill meddela? Eller är det tvärtom något, som han vill hemlighålla och försvåra för läsaren att förstå? Eller vill han bara briljera med sin skriftkunskap? Vill han kanske roa sina läsare och sätta deras skarpsinne på prov? Att lösa gåtor har i alla tider varit en omtyckt sport. Att baksidans lönnrunor har en dekorativ uppgift, är uppenbart. Men är det allt? Kan det vara magi med i spelet? Runorna var ju laddade med hemlighetsfulla krafter. Har man velat öka dem och stärka dem genom att göra skriften villsam och svår?

Dessa frågor har intensivt sysselsatt forskningen. Det har givits många olika svar, och diskussionen pågår alltjämt.

Ristningen måste ha blivit mycket noggrant planerad och förberedd, såväl i stort som i många detaljer. Utan tvivel har den varit uppritad eller uppmålad före inläggningen. Stenen har säkerligen legat på marken under arbetet och blivit upprest, först sedan detta var avslutat. Ristaren har sålunda haft god tid för att göra sina beräkningar och för att formulera sina satser.

Baksidan (C) erbjuder den största och för ristning bäst lämpade ytan. Ristaren har valt den till huvudplan, som han kunde forma mera dekorativt, med en ram och ett mittparti, och där han kunde demonstrera sin skriftlärdom, med olika slag av runor och lönnskrift. På framsidan (A) var detta icke på samma sätt möjligt. Ristaren har säkerligen handlat efter en genomtänkt beräkning, när han beslöt att börja här.

Härtill ansluter sig på ett naturligt sätt själva inskriftens komposition. Om man bortser från de inledande

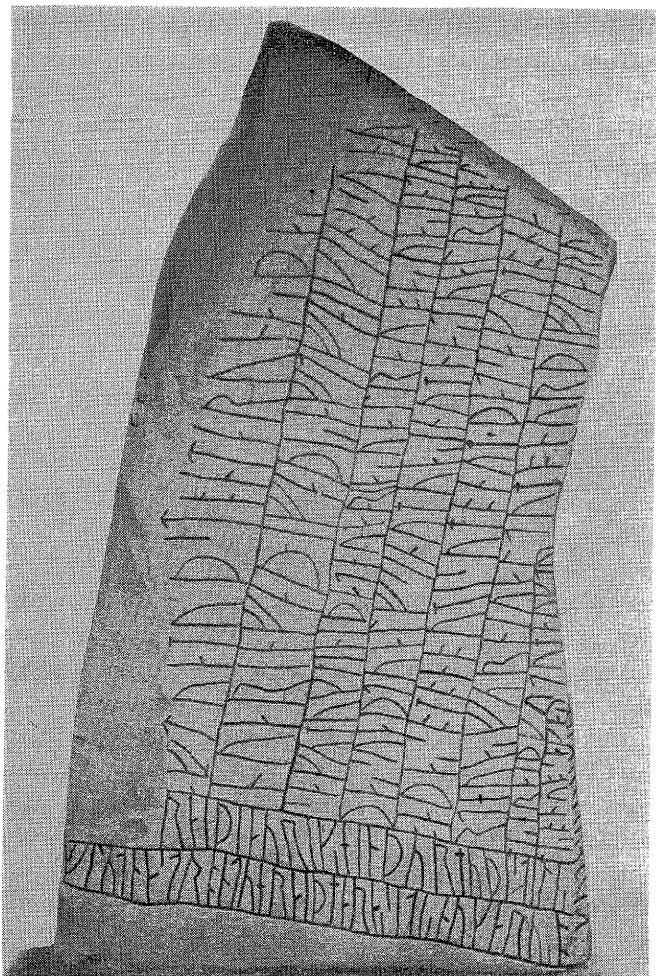

Fig. 2. Rökstenen. Framsidan (A).

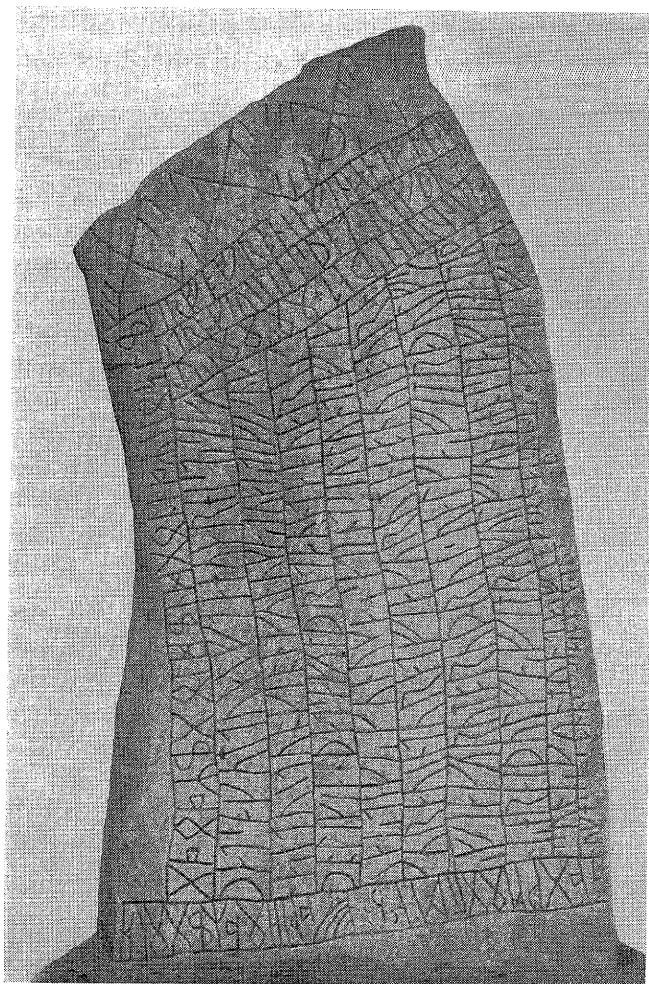

Fig. 3. Rökstenen. Baksidan (C).

minnesorden (raderna 1-2), består inskriften av två huvuddelar: en mera »öppen», episkt berättande — så långt nu detta var möjligt på en sten, med ett trots allt mycket begränsat utrymme — (raderna 3-20), och en mera dunkel, knappt antydande (raderna 21-28). De är tydligt åtskilda, såväl runologiskt som stilistiskt. I den förra huvuddelen använder ristaren sin tids mest kända och brukade runskrift, och han väddar till sina läsares kännedom om samtidens sagoskatt. I den senare använder han lönnskrift, och hans ordknappa uttrycksätt vittnar om att han nu rör sig med dunkla och hemlighetsfulla ting, som det icke var var mans sak att känna till. Det är icke längre hela sagor, som han vill återkalla i sina läsares fantasi, utan enstaka uppgifter och förhållanden, delvis av mytologisk art. Han ställer gåtor både i runor och ord. Skrift och innehåll svarar alltså mot vartannat.

En stor svårighet för en nutida läsare ligger i bristen på skiljetecken mellan orden. Runorna står i långa, oavbrutna följder. För att underlätta läsningen är i den följande transkriptionen inskriften uppdelad på ord enligt nutida sed, men utan motsvarighet på stenen. Med en sådan återgivning är tolkningen i själva verket påbörjad.

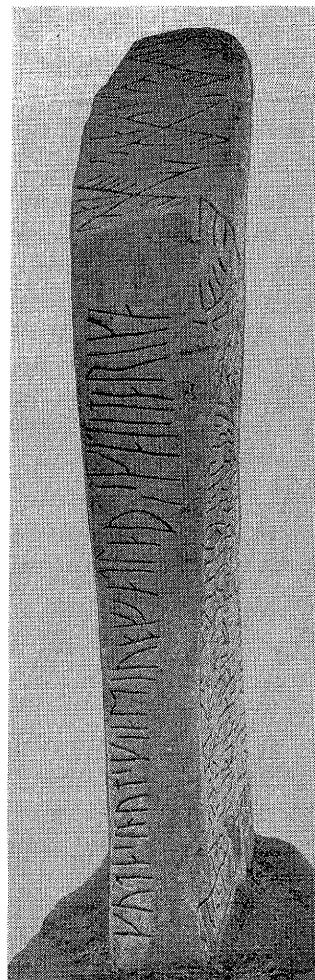

Fig. 4. Högra smalsidan (B) och toppytan (E).

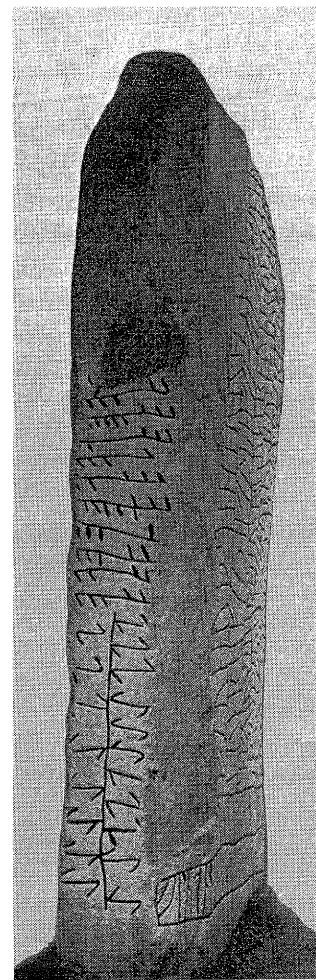

Fig. 5. Vänstra smalsidan (D).

Inskriften i translitteration, och med upplöst chiffer:

FRAMSIDAN (A): lodräta rader 1-8

1. aft uamuþ stanta runar þar
2. [i]n uarin faþi faþir aft faikian sunu

3. sakumukmini þat huariar ualraubar uarin tuar
4. þar suaþ tualf sinum uarin [n]umnar [a]t ualraubu
5. baþar samān ā umisum [m]ānum † þat sakum ana
6. rt huar fur niu altum ān urþi fiaru
7. miR hraiþkutum auk tu
8. miR ān ub sakar

FRAMSIDAN: vågräta rader nedtill (9-10), jämte HÖGRA
SMALSIDAN (B) (11)

9. raiþ [þ]iaurikR hin þurmuþi stillir
10. flutna strāntu hraiþmarar sitir nu karur ā
11. kuta sinum skialti ub fatlaþR skati marika

BAKSIDAN (C): lodräta rader 12-20

12. þat sakum tualfta huar histR si ku
13. nar itu [u]ituāki ān kunukar tuair tikir sua

Sannolikt uttal (*kursiv*) och översättning:

(1-2) *Aft Væmoð standa runar þar. Æn Varinn faði*
Till minne av Vämod stå dessa runor. Men Varin
faðiR aft faigian sunu.
skrev (dem), fadern, efter den döde sonen.

(3-5) *Sagum mogminni þat¹, hværiar valraubar varin*
Jag säger det folkminnet¹, vilka de två stridsbyten voro,
tvar þar, svað tvalf sinnum varin numnar at valraubu,
som tolv gånger togos som stridsbyte, båda på en gång
baðar saman a ymissum mannum.
från ömse män (dvs. från man efter man).

(5-8) *þat sagum annart, hvar fur niu aldum an urði fiaru*
Det säger jag som det andra, vem som för nio åldrar
meðr Hraiðgutum, auk do meðr hann umb sakar.
(släktled) sedan miste livet hos reidgoterna, och han
dog hos dem till följd av sin skuld.

(9-11) *Reð ÞioðrikR hinn þurmoði,*
stillir flutna, strandu Hraiðmarar.
Sitir nu garur a guta sinum,
skialdi umb fatlaðR, skati Mæringa.

Tjodrik den djärve, sjökrigares hövding, rådde över
Reidhavets strand. Nu sitter han rustad på sin gotiska
häst, med skölden i rem, Märingars främste.

(12-14) *Þat sagum tvalfta, hvar hæstr se Gunnar etu*
Det säger jag som det tolfte, var Gunns häst (dvs.
vettvangi a, kunungar tvair tigiR svað a liggia.
vargen) ser föda på slagfältet, där tjugo konungar ligga.

¹ Eller: *Sagum ungmænni þat* »Jag säger det för de unga».

14. þ a likia + þat sakum þritaunta hvarir t
 15. uair tikir kunukar satin [a]t siulunti fia
 16. kura uintur at fiakurum nabnum burn
 17. [i]R fiakurum bruþrum + ualkar fim rapulfs [s]u
 18. nir hraiþulfar fim rukulfs [s]unir haislar fim haruþ
 19. s sunir kunmuntar fim þi[a]rnar sunir.

20. nukm---m---alu--ki ainhuar-þ...þ...
 19-20 (längst t. h.) ftir fra

BAKSIDAN: vågräta linjen längst ned (21) och lodräta linjen längst t. v. (22). Äldre runor.

21. sagwmogmeni [þ]ad hoar igold
 22. [i]ga oari goldin [a]d goanar hosli

BAKSIDAN: de tre tvärraderna upptill, närmast under korsen (23-25)

23. (förskjutningschiffer) sakumukmini uaim si burin [n]iþ
 24. R traþi uilin is þat + (förskjutningschiffer) knua knat
 25. (från h. till v.) [i] iatun uilin is þat + (talchiffer) nit (?)

VÄNSTRA SMALSIDAN (D), uppifrån (26). Talchiffer.

26. [s]akumukmini þur

TOPPYTAN (E): 3 kors (27) och baksidan (C) överst: 3 kors (28). Talchiffer.

27. sibi uiauari
 28. ul niruþR

(14-17) *Þat sagum þrettaunda, hvarir tvair tigr ku-*
 Det säger jag som det trettonde, vilka tjugo konungar
nungar satin at Siolundi fiagura vintur at fiagurum
 sutto på Själland under fyra vintrar (dvs. fyra år), med
namnum, burnir fiagurum brøðrum.
 fyra namn, söner av fyra bröder.

(17-19) *Valkar fim, Raðulfs synir, Hraiðulfar fim, Rug-*
 Fem (med namnet) Valke, Rådulvs söner, fem Reidulv,
ulfs synir, Haislar fim, Haruðs synir, Gunnmundar
 Rugulvs söner, fem Haisl, Hords söner, fem Gunn-
 (el. *Kynmundar*) *fim, Biarnar synir.*
 mund (el. *Kynmund*), Björns söner.

(20) *Nu'k minni meðr allu sagi. Ainhværr . . . svað . . .*
 Nu säger jag minnena fullständigt. Någon . . . det som
æftir fra.
 han har eftersport.

(21-22) *Sagum mogminni þat, hvar Inguldinga vari*
 Jag säger det folkminnet, vem av Ingvaldsättlingarna
guldinn at kvonar husli.
 som blev gäldad genom en hustrus offer.

(23-25) *Sagum mogminni, [h]vaim se burinn niðr drængi.*
 Jag säger ett folkminne, åt vem en frände (ättling?)
Vilinn es þat. Knua (eller: *Knyia*) *knatti iatun. Vilinn*
 är född, åt en ung kämpe. Vilen är det (?). Han kunde
es þat. nit (?)
 slå en jätte. Vilen är det (?) . . .

(26) *Sagum mogminni: þorr.*
 Jag säger ett folkminne: Tor.

(27-28) *Sibbi viavari ol nirøðr.*
 Sibbe från Vi avlade (en son), nittio år gammal.

Rökstenens gåtor

Sjelva läsningen av inskriften bereder som förut nämnt icke några större svårigheter. Också den rent språkliga tolkningen är i stort sett klar. Däremot står vi frågande och ovissa, då det gäller att förstå ordens mening och sammanhang och därmed också ristarens syfte med sitt väldiga verk.

Inskriften börjar med att omtala, att en fader har ristat runorna till minne av sin döde son. Runorna i dessa båda rader är avsevärt större än i fortsättningen. Därigenom framhålles alldeles tydligt, att detta är något mycket viktigt, det utgör en huvuddel av inskriften. Men fortsättningen handlar icke alls om Vämod, och de fantastiska bedrifter som berättas kan icke ha något att göra varken med honom själv eller med hans förfäder. Mitt inne i berättelsen citeras en strof i fornordiskt versmått (»fornyrdismaal»); den handlar om östgoternas konung Teoderik (d. 529), sagornas Didrik av Bern. Omedelbart därefter följer det gåtfulla språnget från »det andra» till »det tolfte», på samma gång som vår läsning går över till stenens baksida. Här kulminerar berättelsen i den fantastiska sagan om de tjugo kungarna, som i fyra år satt på Själland och sedan föll i samma strid. Det var fyra brödrastämman med fem bröder i varje, som alla bar samma namn, och därtill kom att brödrastämman fyra fäder sinsemellan var bröder.

I inskriftens sista del, skriven med lönnrunor, blir innehållet än mer ordknapp, dunkelt och svårbegrip-

ligt. Därtill kommer egendomliga talförhållanden i de rader, som på tre sidor omger baksidans mittparti. Varje rad innehåller 24 runor, vilket knappast kan vara en tillfällighet. 24 är antalet runor i den äldre runraden, och talet 24 spelar bevisligen en viktig roll vid runornas användning i magiska syften.

Hur skall vi kunna förstå allt detta?

Vad först talförhållandena angår, så kan de bero på en avsiktlig stilisering eller på tradition. När lönnrunor användes, var ofta magi med i spelet, och anordning i rader med 24 tecken hörde därför med till »skrivvanorna», när man brukade lönnrunor. Ristaren vill visa, att han har iakttagit även detta: Om någon vill räkna, så var så god!

Vidare är det av vikt att lägga märke till vad det är för runrad, som ristaren använder som sitt huvudalfabet (raderna 1-20). Det är icke de vanliga runorna, som vi känner från vikingatidens allra flesta runstenar, utan en därur utvecklade variant, de s. k. kortkvistrunorna (eller »Rök-runorna»). Detta är en enklare skriftform, som huvudsakligen torde ha brukats för ristning på annat material än sten, framför allt på kavlar eller skivor av trä. Det är sålunda bokrunor eller bokstäver med ordet »bok» i en ursprunglig betydelse: tavla av bokträ att skriva på —, detta i motsats till de prydligare inskriftsrunorna, »stenrunor» skulle man kunna kalla dem. Ristaren i Rök, den runkunnige Varin, använder »bokrunorna» helt enkelt därför, att dessa har varit de på hans tid och i hans omgivning mest kända och använda. Han har velat bli läst. Hans mönster har varit ristningar på tavlor av trä. Detta torde också förklara inskriftens säregna anordning och

uppställning. Själva inramningen på baksidan har sannolikt haft förebild i runornas användning på träskivor.

Att han samtidigt använder lönnrunor — och t. o. m. flera olika slag av lönnrunor — är då så mycket mer anmärkningsvärt. Han vill briljera med sin skriftkunnskap och väcka sina läsares intresse och beundran. Han har varit en ovanligt skriftkunnig man, en lärd man för sin tid. Därom vittnar också hans genomtänkta ortografi och hans litterära språkform.

Ett nyckelord för förståelsen av Rök-inskriften är det **sagum** »jag säger, jag berättar, jag omtalar en saga», varmed ristaren inleder den episka delen av inskriften (**sagumukmini þat** rad 3) och sedan upprepar icke mindre än 6 gånger, framför allt varje gång han går över till en ny skriftart eller lönnskrift. Allt det som omtalas i inskriften är sålunda underordnat detta mångfaldigt upprepade **sagum**, det utgör innehållet i ristarens »saga», hans berättelse eller förkunnelse.

Visst är Rök-stenen i många avseenden ett enastående verk, ett forntidsminne utan motstycke, det kan man aldrig komma ifrån. Men det är av vikt, att man söker belysning utifrån, för att i någon mån bryta igenom inskriftens isolering. De närmaste analogierna i tid och rum har vi i de gotländska bildstenarna.¹ Liksom vi endast till en del kan tyda deras bildspråk, eftersom vi mycket ofullständigt känner till de sagor och myter, som de återger, så gäller detsamma om inskriften på Rök-stenen. Ristaren i Rök har valt en annan form för sin framställning än de gotländska

¹ Som prov meddelas här en bild av stenen från Hunninge, Klinte sn, från omkr. 700 (fig. 6). Om de gotländska bildstenarna se S. Lindqvist, *Gotlands Bildsteine 1-2* (1941-42).

Fig. 6. Bildsten från Hunninge, Klinte sn, Gotland. Sannolikt från 700-talet.

mästarna, dels därför att han sannolikt var en ordets man, dels därför att den hårda graniten passade bättre för runor än för figurer i konturteckning eller relief.

En parallell till Rök-inskriften kan vi också finna i Sigurds-ristningen på Ramsundsberget (fig. 7). Ristaren har av den vackra och släta berghällen lockats att framställa scener ur en saga. Ristningen är ett par hundra år yngre än Rök-stenen, och dess bilder kan vi förstå, tack vare isländska dikter och prosasagor om Sigurd drakdödaren. Det är tyvärr icke fallet med de gotländska bildstenarna eller med Rök-stenens sagor. De tre sagor, som Varin har återgivit i starkt sammandrag, har säkerligen varit välkända för samtidens människor, men är det icke för oss. De har tillhört den tidigare vikingatidens östnordiska sagoskatt, och de har försvunnit utan att lämna spår efter sig för övrigt i den skriftliga traditionen.

Om detta är riktigt, blir det lättare att förstå det gåtfulla språnget från »det andra» till »det tolfte». Nummeringen hänför sig sannolikt till en förteckning över de sagor, som Varin kände till och kunde berätta. Den som hade mycket att minnas behövde ordna sitt vetande på detta sätt. Det torde ha varit mycket vanligt i förlitterär tid i fråga om traditioner av olika slag. Vi har flera exempel i den isländska diktningen. Övergången från »det andra» till »det tolfte» har betingats av brist på utrymme och av nödvändigheten att göra ett urval. Det fanns icke plats för mer. Kanske var det just början och slutet av sin sagolista, som ristaren-sagoberättaren har huggit in i korta sammandrag, på stensens framsida (nr 1-2) och på dess baksida (nr 12-13).

Det var långa sagor, som han säger sig kunna be-

Fig. 7. Runristning på Ramsundsberget, Jäders sn, Södermanland. Omkr. 1050. Bilderna framställa scener ur sagan om Sigurd Favnesbane.

rätta. Den första handlade om två dyrbara klenoder — kanske svärd och sköld —, som tolv gånger togs som byte i strid, båda tillsammans, från man efter man. Sagan har berättat om tolv kämpar, som vann de båda »valroven» i strid, men miste dem på nytt jämte livet i strid med en annan kämpe. De två valroven är sålunda det sammanhållande motivet i den långa sagan. Den andra sagan handlade, såsom nämnt, om östgoternas konung Teoderik; den sagan hade sålunda ett historiskt underlag. Den tolfte handlade om en strid, där tjugo konungar låg fallna på slagfältet. Den trettonde handlade om dessa tjugo konungars föregående öden. Det var fem bröder, som alla hette Valke. Naturligtvis måste de då ha haft tillnamn, som skilde dem åt: Valke den starke, Valke den djärve, Valke den höge, Valke den rödhårige, Valke den enögde (eller någonting dylikt); på samma sätt med alla de andra fyra brödrastockarna. Alla hade de utfört stora bedrifter, som de kunde berätta om under de fyra vintrar, då de satt tillsammans på Själland. Det blev en lång saga, eller rättare sagt en sagocykel. Och den säger Varin, att han kan.

Mycket dunkla för oss är de antydningar, som Varin gör i de med lönnrunor ristade raderna 21–28. Det bör nämnas, att en gård i Röks socken heter Ingvaldstorp (den enda gården i Östergötland med det namnet) och att släkten, som bodde där under forntiden, bör ha kallats inguldingar. Vilen (i raderna 23–25) är troligen en son av Tor; dennes namn fyller ensamt en punkt (rad 26). Till sist kommer det häpnadsväckande meddelandet, att »Sibbe från Vi fick nittio år gammal en son» (raderna 27–28).

Ristaren och hans verk

Utgångspunkten för en tolkning måste alltid vara själva minnesskriften (raderna 1–2), som genom sin »större stil» är framhävd framför det övriga. Den omtalar, att stenen har rests av en fader över hans döde son.

Om man från denna utgångspunkt fortsätter, föres man på ett märkligt sätt in i sagans och diktningens värld. Man står inför ett verk av en mycket skriftkunnig man, som tillika har varit en traditionsbärare, kanske själv en diktare. Han har velat hedra sin sons minne genom att resa detta väldiga minnesmärke mitt i bygden: *aft Væmoð* »till minne av Vämod». Sorgen över sonens förtidiga död har varit den stora drivkraften, men han talar icke mera om den, utan om helt andra ting. »Dessa runor», som står efter Vämod, måste åsyfta inskriften i sin helhet, icke endast de inledande minnesorden. Något annat samband mellan inskriftens två huvuddelar är svårt att tänka sig.

Men det är också tillräckligt för att förstå ristarens mening. Egentligen har han utfört samma gärning som otaliga runristare före och efter honom. Vid Kullerstad i Östergötland har en fader rest en sten (fig. 8) med följande inskrift: »Håkon gjorde denna bro, och den skall heta Gunnars bro, och han var Håkons son.» Detta var ett annat sätt att bevara minnet, genom ett för bygden gagneligt vägbygge, som för framtiden skulle bära namn efter den döde sonen. Tanken har hos Varin varit densamma. Det är endast handlingens art och utförandet, som skiljer honom från de andra runmästarna, framför allt minnesvärdens väldiga dimensioner och inskriftens litterära form.

Att Varin har velat hedra sin sons minne genom att på hans gravvård erinra om en rad hjältesagor, förmodligen välkända för de samtida läsarna, är sålunda icke märkvärdigare än att Ramsundsbergets ristare har huggit in i den släta berghällen scener ur Sigurdssagan. I ena fallet har ristaren jämte minnesorden ristat en saga i bilder, i andra fallet återger han sagor i ord. Att hugga bilder låg för Varin fjärran; han hade förmodligen inga anlag i den vägen. Men han var i stället en skarpsinnig och fantasibegåvad man, som stod på höjden av sin tids lärdom och runkunskap. Han var van vid att få folk att lyssna, då han berättade sina sagor, och han har fullt ut velat utnyttja sin yrkesskicklighet till gagn både för den döde sonens minne och för sitt eget rykte. Ristningen är utförd med stor skicklighet och noggrann beräkning, ja med en utstuderad konstmässighet.

Stenen har varit rest mitt i bygden och bör redan under forntiden ha varit ett högst imponerande, ståtligt monument. Varin har nått sitt syfte: att väcka sina samtidas förundran och beundran, ja även eftervärldens, om nu hans förhoppningar medvetet sträckte sig så långt. Envar, som läste hans runor, måste minnas den döde sonens namn: »Efter Vämod stå dessa runor.»

Intrycket bekräftas, om man ger akt på vad ristaren har att säga. Han återger sagor i korta sammandrag. Han har haft dem fast nummerade i sin sagolista, sannolikt för bättre hågkomsts skull. Han berättar häpnadsväckande ting, i en ständig stegring, kulminerande i uppgiften om mannen, som 90 år gammal avlade en son.

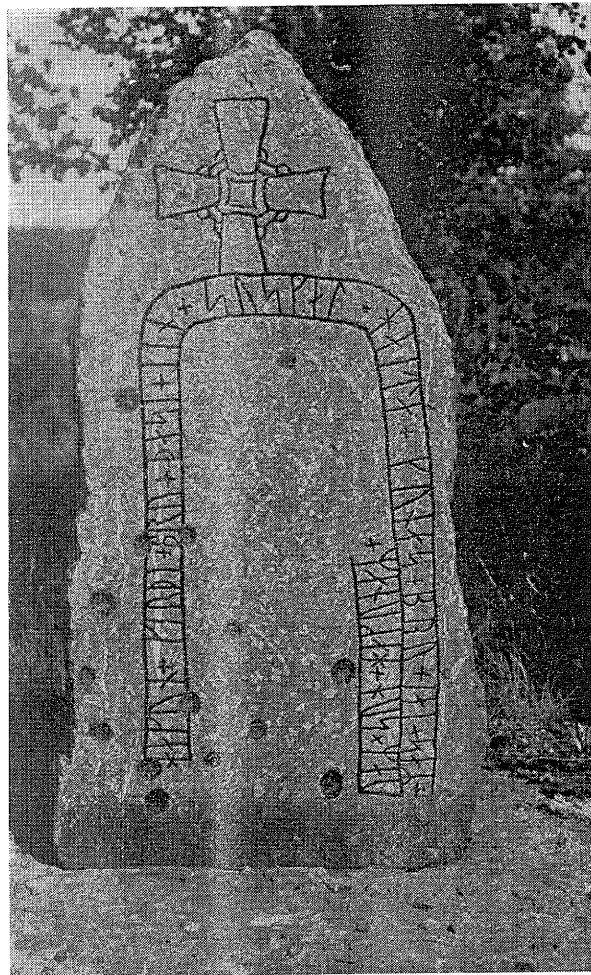

Fig. 8. Runsten vid Gunnarsbro, Kullerstads sn, Östergötland.
Från 1000-talet.

Han använder poetiska ord och vändningar. Samma högtidliga språk, med allitterationer och rytm, har emellertid mött oss redan i inledningsorden

Aft Væmoð standa runar þar.

Æn Varinn faði faðir aft faigian sunu.

Att det är samme författare hela vägen, sålunda Varin, kan icke råda något som helst tvivel om. Han har varit väl förtrogen med diktning, det bestyrkes också av att han citerar strofen om Teoderik.

Rök-inskriften måste bedömas som ett litterärt dokument, som uttryck för en drift till konstnärligt skapande. Den ger oss oväntade inblickar i den tidiga vikingatidens diktning.

Litteratur

- WESSÉN, E., Runstenen vid Röks kyrka. 1958. Pris kr. 15:—.
 WESSÉN, E., Om vikingatidens runor. 1957. Pris kr. 3:50.
 VON FRIESEN, O., Rökstenen. 1920.
 BUGGE, S., Der Runenstein von Rök in Östergötland, Schweden. 1910. Pris kr. 4:50.
 BRATE, E., Rökstenen. (Sep. ur Östergötlands runinskrifter.) 1918. Pris kr. 2:—.

SVENSKA FORNMINNESPLATSER

Vägledning, utgivna genom

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

1. *Kiviksgraven* av C.-A. Moberg. Femte uppl. (Tidigare uppl. av A. Nordén. Utgångna.) 1:50
2. *Björkö* av S. Lindqvist. Fjärde uppl. 0:75
3. *Uranöborg och Stjärneborg* på ön Ven av M. Olsson. Tredje uppl. 1:50
4. *Södra Råda gamla kyrka* av T. O:son Nordberg. Andra uppl. 1:25
5. *Bronsåldersgraven vid Lugnarö* i Hasslövs socken av F. Hansen. Utgången.
6. *Vreta kloster* av E. Lundberg. Tredje uppl. 1:25
7. *Glömmingeus* av O. Rydbeck. Femte uppl. 1:50
8. *Varnhem* av A. Forssén. Sjätte uppl. 1:50
9. *Wiks hus* av B. Thordeman 0:75
10. *Bulverket i Tingstäde träsk* av A. Zetterling. Andra uppl. 0:75
11. *Järvaälteits fornlämningar* 1:50
12. *Läckö slott* av Å. Noreen. Tredje uppl. 1:75
13. *Gamla Uppsala fornminnen* av S. Lindqvist. Andra uppl. 2:—
14. *Korsbetningen och Solberga kloster* av B. Thordeman. Tredje uppl. 1:50
15. *Adelsö* av Hanna Rydh 1:—
16. *Heligkorskyrkan i Dalby* av Sten Anjou. Tredje uppl. . 1:50
17. *Visingsö* av Wilhelm Nisser och Erik Lundberg. Tredje uppl. 1:75
18. *Dädesjö kyrka och dess målningar* av O. Rydbeck. Tredje uppl. 1:50
19. *Åhus*. Den medeltida staden och dess byggnadsminnesmärken av G. Gustafsson. Andra uppl. 2:—
20. *Inglinge hög* av Erik Floderus. Andra uppl. 1:25
21. *Ismanstorps borg och Gråborg* samt Ölands övriga fornborgar av Märten Stenberger 0:90